

Скуріхін С.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО ДОСВІДУ ТА ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ

Сучасний розвиток України характеризується суттєвими змінами у всіх сферах суспільного життя. Зокрема це має відношення до розвитку правової сфери. В рамках права формулюються перспективні цілі, позначаються завдання і засоби по їх досягненню. Тим часом, перетворення, що відбуваються в українському праві вкрай суперечливі. З одного боку, наявні спроби демократизації, лібералізації законодавства з метою створення «відкритого суспільства», здатного відповідати сучасним міжнародним стандартам, з іншого – збереження і розвиток правової спадщини, яка складає правову культуру сучасної України. Тут необхідний не тільки критичний аналіз правової спадщини, наприклад, радянського періоду, а й врахування всього правового досвіду українського народу. У зв'язку з цим стає актуальним дослідження теоретичних аспектів правового досвіду, його взаємозв'язок і співвідношення з правовою спадщиною.

В юриспруденції існують різні підходи до вирішення питання щодо співвідношення правового досвіду і правової спадщини. Так, на думку Л.В. Авраменко права спадщина є результатом правового досвіду народу [1, с. 7]. С.А. Софронова розглядає правовий досвід в якості структурного компонента правової спадщини поряд з цінностями та механізмами передачі правової інформації [2, с. 19]. Ці категорії можуть розглядатися також як тотожні, при цьому одна категорія розкривається через іншу. Часто досвід (правовий досвід) розглядається через категорію традиція (традиція в праві). Наприклад, традиція – це «загальний родовий досвід культури, що має стійкий характер, закріплений в певних стереотипах і правилах культурної діяльності»

[3, с. 79]. У свою чергу Ю.М. Оборотов традиції в праві визначає як зв'язок часів, соціальну (правову) спадщину, яка виражена у передачі правовою культурою з одного часу в інше правових універсалій (джерел права, правових принципів, правової термінології, правової процедури та ін.) [3, с. 277].

Незважаючи на очевидну значущість використання категорії «правовий досвід» в рамках юриспруденції, вона практично відсутня у науковій літературі. В теперішній час існує всього декілька досліджень безпосередньо присвячених теоретичній розробці правового досвіду. Перш за все, слід назвати роботи: французького соціолога Г.Д. Гурвіча; теоретиків права Ю.П. Боруленкова, О.В. Тимофєєва, В.М. Карташова, Т.Ю. Кулапової, філософа права Г.М. Давлетшиної.

У філософії під досвідом розуміється чуттєво-емпіричне відбиття зовнішнього світу [4, с. 343]. Традиційним є розмежування досвіду за рівнями, виходячи з об'єктивістського або суб'єктивістського розгляду. В юриспруденції розмежування правового досвіду на індивідуальний (особистий, суб'єктивний) і надіндивідуальний (родовий, колективний, соціальний, об'єктивований) знайшло підтримку в ряді наукових досліджень [5, с. 5; 6, с. 9; 7, с. 29].

При суб'єктивістському розгляді правового досвіду до нього відносять внутрішній світ почуттів, емоцій, потреб, мотивів і інтересів суб'єкта права. Його сутність полягає в накопиченні найбільш доцільної, повчальної і корисної для соціально-правового життя інформації, яка закріплюється в пам'яті особистості [5, с. 5–6].

Надіндивідуальний (родовий) правовий досвід розглядається в якості певної соціально-правової пам'яті народу. Розгляд правового досвіду в такому ракурсі властивий, перш за все, представникам позитивізму в юриспруденції. Ще в 30-ті роки ХХ століття французький правознавець і соціолог-позитивіст Г.Д. Гурвіч запропонував інтегральну концепцію безпосереднього досвіду як досвіду ідей, цінностей, духовності, множинності в тій же мірі, що і одиничності [8, с. 225]. На його думку, інтегральний безпосередній досвід може бути як колективним, соціальним, так і індивідуальним. При цьому він

підкреслював, що юридичний досвід завжди є тільки досвідом колективним [8, с. 250–251].

Теоретично обґрунтовуючи правовий досвід, Г.Д. Гурвіч зазначав, що юридичний досвід формується за допомогою системи колективних актів визнання «нормативних фактів» і втілених в них цінностей. Стосовно юридичного досвіду не йдеться про креативні дії і про ті цінності, які сприймаються в запалі дії, як це відбувається в моральному досвіді. В рамках юридичного досвіду мова йде про пасивно-активні акти, акти визнання цінностей фактично без участі особи, здійснених в умовах існуючого порядку. Наприклад, можна бути недостатньо обдарованим для розпізнання в емоційному пориві естетичних цінностей музичної симфонії, але це аж ніяк не заважає «визнавати» справедливість, юридичну цінність вимоги того, щоб ніхто не порушував порядок аудиторії, що зібралася для слухання музики і висловлювати обурення проти будь-кого, хто побажав би порушити цю вимогу [8, с. 264].

Виключно завдяки колективному характеру конвергенції актів визнання «нормативні факти» можуть сприйматися як наділені владністю, обов'язки одних можуть сприйматися як пов'язані з домаганнями інших, мир і безпеку переживати як вимоги справедливості, а будь-яка правова норма розкриватися як складова частина певного порядку, певної системи норм [8, с. 271].

Розробки надіндивідуального (родового, колективного, об'єктивованого) правового досвіду також знаходять місце в сучасній юриспруденції. О.В. Тимофєєв, надіндивідуальний (об'єктивований) юридичний досвід визначає як, досвід, який було збережено в соціально-правовій пам'яті суспільства і виражений у формі юридичних знань, накопичених в ході історичного розвитку суспільства на основі фіксації (об'єктивації), перетворення, впорядкування, збереження, трансляції і відтворення даних особистого юридичного досвіду. Він зазначає, що юридичний досвід, виражений у формі правових звичаїв, правових прецедентів або роз'яснень вищих судових органів з питань застосування законодавства та судової практики, безпосередньо використовується в процесі нормативно-правового

регулювання суспільних відносин [6, с. 9]. Т.Ю. Кулапова розглядає правовий досвід як узагальнені, колективні знання, що містяться в правоположеннях, та становлять сукупний результат dokonаної матеріально-перетворюючої юридичної діяльності, і використовується для пізнання правової дійсності та збалансованого задоволення сучасних суспільних і індивідуальних інтересів [9, с. 16].

Правова спадщина, в свою чергу, являє собою сукупність зв'язків, відносин і результатів правового розвитку минулих історичних епох в межах окремої правової культури, правової системи або правової сім'ї. Вона втілена в сукупності правових цінностей, закладених в основу будь-якої правової системи, за допомогою яких існує, функціонує і розвивається право [3, с. 109]. Правова спадщина визначає самотність права, служить гарантом передачі основних ознак правової системи і, тим самим, забезпечує її цілісність і стійкість. Головною родовою ознакою наслідування в правовій сфері є здатність до відтворення таких якостей, якими володіли попередні покоління [2, с. 18].

Таким чином, слід зазначити, що правовий досвід та правова спадщина взаємопов'язані, близькі, але не тотожні категорії. Співвідносити з правовою спадщиною слід тільки надіндивідуальний (родовий) правовий досвід, який уявляє собою колективну, надіндивідуальну соціально-правову пам'ять. Надіндивідуальний (родовий) правовий досвід більшою мірою пов'язаний з дійсним, це накопичена система знань на яку спирається суспільство. Крім того правовий досвід це динамічне явище, воно постійно розвивається і детерміновано активним процесом пізнання правової сфери. У свою чергу, правова спадщина націлена на забезпечення стійкості і стабільності в суспільстві, вона розглядається в статиці і пов'язана зі сприйняттям цінностей попередніх поколінь. Правова спадщина за допомогою традицій забезпечує зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім, збереження правової культури суспільства.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Авраменко Л.В. Разграничение преемственности в праве с другими смежными понятиями / Л.В. Авраменко // Проблемы законности. – 2013. – Вып. 121. – С. 3–14.
2. Софронова С.А. Правовое наследие и аккультурация в условиях правового прогресса общества : автореф. дис. на соискание канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – «Теория права и государства ; История права и государства ; История политических и правовых учений» / Светлана Аркадьевна Софронова – Нижний Новгород : Нижегородский юридический институт, 2000. – 30 с.
3. Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания к постижению права) / Ю. Н. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2002. – 280 с.
4. Философский словарь / [А.В. Адо, И.И. Андреев, Н.П. Аникеев и др.] ; под ред. И.Т. Фролова – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.
5. Карташов В.Н. Личный юридический опыт (позитивная сущность и строение) / В.Н. Карташов // Вестник КГТУ. Государство и право: вопросы теории и практики. – 2015. – №5. – С. 5–11.
6. Тимофеев А.В. Юридический опыт (проблемы теории и практики) : дис. на соискание уч. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Алексей Васильевич Тимофеев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dslib.net/teoria-prava/juridicheskij-opyt-problemy-teorii-i-praktiki.html#2815383>.
7. Боруленков Ю.П. Правовой опыт и юридическое познание / Ю.П. Боруленков // Актуальные проблемы теории и истории правовой системы общества. – 2015. – № 14. – С. 27–36.
8. Гурвич Г.Д. Юридический опыт и плюралистическая философия права // Философия и социология права : Избранные сочинения / Г.Д. Гурвич. – СПб. :

Издательский Дом С.-Петербур. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – С. 213–470.